Ivan Florjanc

Prolegomena

DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.26493/978-961-7055-54-2-7-10](https://doi.org/10.26493/978-961-7055-54-2-7-10)

7

Ludwig van Beethoven je v pismu z dne 4. maja 1819 stopil v osebni stik z Ljubljano in z njenim bogatim glasbenim življenjem s starodavno tradicijo, ki sega globoko v srednji vek. Toplo se je zahvalil za diplomu ob izvolitvi v častnega člana *Filharmonične družbe* v Ljubljani, ki so mu jo izročili 15. marca istega leta na Dunaju kot takrat najslavnejšemu živečemu skladatelju. Njegova dela so bila v Ljubljani že do tedaj izvajana s skoraj podobno vnemo kot v skladateljevem domačem mestu Dunaju. V ospredju torej ni bilo laskanje skladateljskemu imenu, ki bi si ga Ljubljančani želeli kot trofejo v naboru drugih do tedaj v častni knjigi družbe zbranih zvencev imen, marveč so želeli na osebni način zapečatiti trdnejšo vez s skladateljem in – predvsem – s slogovno smerjo v glasbi, ki ji je bil Beethoven tedaj poglavitni kašipot. Mejni v evropski oz. kar svetovni glasbeni zgodovini, ki ga je predstavljala dunajska klasika Haydna, Mozarta in Beethovna, so takoj zaznali in poustvarjalno ovrednotili tudi v prestolnici majhne province in številčno še manjšega naroda, ki mu usoda in druge sile niso dovoljevale živeti skupaj, v eni sami politični entiteti. Habsburška monarhija je Slovencem – poleg podložniških dolžnosti – priznala tudi določene jezikovne in državljske pravice, odrekala pa status »zgodovinskega naroda«. Organizacijsko in družbeno-politično je slovensko ozemlje ostajalo razkosano v deželne enote, od katerih je en del – Prekmurje – pripadal celo ogrskemu delu monarhije. Kultura, predvsem jezik in glasba, sta bila tako med Slovenci od davnine skoraj edino identifikacijsko vezivo: številčno majhen narod mora pač računati na argumente, ki so bistveno drugačni od meča in sile mišic. Tudi pojavi geni-

jev so zaradi številčne majhnosti procentualno sicer primerljivi, vendar predvidljivo redkejši. V ta kontekst se zato umešča nagona sla po radovednosti in oplajanju z vedenjem in inovacijami, ki se dogajajo v svetu, obenem pa želja, da bi tudi sami nekaj prispevali v to skupno kaščo človeštva. Ob tem je naravno, da si rodoljublje skoraj samoumevno podaja roko s svetovljansko vedoželjnim kozmopolitizmom.

V takšen okvir se je v Ljubljani umestila tudi Beethovnova *Šesta simfonija v F-duru*, opus 68 – »Pastoralna«. Domneva je, da je ta avtorizirani rokopisni prepis z Beethovnovimi zaznamki tisto delo, ki ga je skladatelj v pismu zahvale omenjal ob obljubi, da bo kot dokaz, da zna ceniti počastitev svojega imenovanja, poslal Filharmonični družbi »preko omenjenega gospoda magistratnega svetnika Tuscherja eno svoje, še neobjavljeno delo«. Ker je bila partitura *Pastoralne* natisnjena šele leta 1826, v Ljubljani pa so jo izvajali že prej, in ker je med Beethovnovimi rokopisi to simfonično delo edini skladatelj glasbeni rokopisni dokument, ki je od takrat navzoč v Ljubljani, je domneva s temi razlogi krepko utemeljena. Druga pisna pričevanja so založena ali ob usodnih zgodovinskih premenah stoletij celo uničena.

Želja, da se postavi to znamenito Beethovnova simfonija na razpolago širši umetniški in znanstveni javnosti, je eden poglavitnih motivov znanstveno-kritične izdaje tega dragocenega vira, ki ga hrani Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) v Ljubljani. Izdaja tako stopa ob bok Beethovnovemu rokopisu in prvemu avtoriziranemu, toda močno poškodovanemu in zato v znatnem delu neberljivemu prepisu simfonije, ki ju hranijo v skladateljevem rojstnem Bonnu, ter drugim doku-

mentom, ki imajo opraviti s to simfonijo. Poleg želje dati v roke javnosti celovit in jasno berljiv rokopis Beethovnovе *Pastoralne*, ki ima tudi pomemben status skladateljeve avtorizacije in lastnoročnih zaznamkov, pa izdaja opravlja tudi dolžnost do skupne evropske kulturne zakladnice, zavezo do skupnega dobrega v združeni Evropi. Neposredna spodbuda pa je bila omenjena 200-letnica osebnega stika skladatelja z Ljubljano, ki jo je Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani želela posebej obeležiti s koncertom v izvedbi lastnega simfoničnega orkestra in s tiskano znanstveno-kritično izdajo tega rokopisnega zapisa. S tem se mladim glasbenikom želi ponuditi snovno oprijemljiv osebni stik s tem znamenitim skladateljem, ki ga srečujejo v mnogoterih inačicah pri svojem akademskem študiju glasbe. Rokopis simfonije je po čudnih premenah zgodovinskih usod nekaj časa celo bival pod streho Akademije za glasbo, dokler ni bil leta 1955 predan v sedanjo varnejšo hrambo v Glasbeno zbirko Narodne in univerzitetne knjižnice. Dragocena znanstveno-kritična izdaja želi biti tako najprej živi stik s skladateljem L. van Beethovnom, postala pa bo tudi darilo ob posebnih nagradah tistim, ki se bodo izkazali na glasbenopoustvarjalnem ali muzikološko-raziskovalnem področju. Podobno bodo storile tudi druge ustanove, ki pristopajo k temu projektu bodisi kot partnerji te izdaje (Akademija za glasbo, Narodna in univerzitetna knjižnica ter Univerza na Primorskem) bodisi kot darežljivi mecen (Goričane, tovarna papirja Medvode, d. o. o., in drugi). Brez obojih bi Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani te izdaje ne mogla izpeljati.

Pri izdaji tega rokopisnega vira je treba poleg pobudnika in nosilca izvedbe izdaje – Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani – posebej izpostaviti Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, ki je – kot sedanji hranitelj rokopisa – radodarno dala na voljo skenograme v visoki resoluciji. Ta prispevek tvori – skupaj s še petimi uvodnimi poglavji – osrednje in bistveno fizično jedro te izdaje. Pet znanstvenih prispevkov nudi le širši znanstvenokritični spoznavni okvir, ki nas uvede v razumevanje Beethovnovе »ljublanskega« rokopisa. Prispevek dr. Jerneja Weissa se osredotoča na oblikovni in vsebinski oris *Simfonije št. 6 v F-duru*, op. 68 – »Pastoralne«, na njeno in skladateljevo umesti-

tev v širši časovni in družbeni prostor, obenem pa tudi v ožje glasbeno okolje tedanje Ljubljane in posebej Filharmonične družbe ter Beethovnovеga častnega članstva v njej. Posebno pozornost namenja zagonetnemu vprašanju prihoda rokopisne partiture v Ljubljano. Na to vprašanje se deloma navezuje tudi drugo poglavje, delo dr. Alenke Bagarič, ki vsebuje natančen kodikološki opis ljubljanskega avtoriziranega prepisa *Pastoralne*, opis raznih dogajanj, ki jih kažejo zaznamki – tudi Beethovnovi (sic!) – na straneh rokopisa ob njenem nastanku in kasneje, in različnih znakov tudi fizičnih posegov v samo partituro (npr. obreza knjižnega bloka v živi rob), ki jo je med usodnimi menjavami lastnikov doživljal ta rokopis. Razveseljivo dejstvo pa je, da je ljubljanski rokopis *Pastoralne* v notnem delu v celoti izjemno jasen in čitljiv, vključno z Beethovnovimi zaznamki v partituri in na njenih robovih. V primerjavi s prvim znatno poškodovanim avtoriziranim prepisom (Bonn) postane prav ta »ljubljski« zelo dragocena podlaga za sedanje in prihodnje raziskave. Kodikološkemu opisu zato nekako samoumevno sledita poglavji, ki se z glasbeno pronicljivostjo poglobljata v posebnosti in interpretativno vrednost prav »ljubljske« kopije Beethovnovе *Šeste simfonije*. Uroš Lajovic, dirigent, skladatelj ter dolgoletni profesor dirigiranja na Visoki šoli za glasbeno in scensko umetnost na Dunaju, je v obeh poglavjih strnil svoje uvide in spoznanja, ki jih je ob poglobljenem branju rokopisa zbiral v desetletjih neposrednega stika s to partituro in Beethovnovо glasbo nasploh. V svojih ugotovitvah odpira nekatera nova vprašanja, ki jih bo treba upoštevati pri prihodnjih izdajah »prve roke« (*pratekst*), s posebnim poudarkom na sodobnih zahtevah »po čim vernejši interpretaciji notnega teksta« (U. Lajovic).

Nobeden od petih znanstvenih prispevkov k tej izdaji nima namena zamejiti razprave, marveč so napisani v izrecni želji, da vprašanja odpirajo tako, da izzovejo znanstveno diskusijo v smeri, kjer bodo možna nadaljnja postavljanja vprašanj in nadaljnji odgovori, pač na način, kot vsaki znanosti pritiče. Ob tem rokopisu se tako kar sama po sebi ponuja želja, morda celo nuja, po uporabi »forenzične« metode za analizo rokopisov. Za polje muzikologije bi bila bržda na tem primeru smiselna uporaba neinvazivne raziskovalne metode, kot jo pozna zgodovinopisje pri barvni

in kemični analizi črnih rokopisov ali pa umetnostna zgodovina na področju analiz plasti ob nastajanju slik. Podobno bi tudi na področju muzikoloških raziskav, npr. prav na primeru vseh treh rokopisnih partitur *Pastoralne* – Beethovnov avtograf in prvi (Bonn) ter drugi avtorizirani prepis (Ljubljana) –, lahko dobili genealoško neovrgljivo informacijo o tem, kaj in v kakšnem sosledju zapisov z rdečim svinčnikom je Beethoven v resnici zapisal – in torej mislil. Za takšno raziskavo zadostujejo namreč že majhni delci ostankov barve, ki so jih čas ali druge nepravilnosti dveh stoletij tudi močneje poškodovale. Prav takšno širšo razpravo v času bo namreč omogočala, poleg manjšega števila tiskanih izvodov, tudi objava na spletu (spletna stran Založbe Univerze na Primorskem, Digitalna knjižnica Slovenije – dLib), kjer bo izdaja te »ljubljske« kopije Beethovnov *Šeste simfonije* tudi mednarodno vsakomur dostopna po običajnih licenčnih pogojih Creative Commons 4.0. Takšno dostopnost smo namreč dolžni omogočiti simfoniji, ki pomeni skupaj s sočasno komponirano *Peto simfonijo*, op. 67, in drugimi Beethovnovimi deli istega obdobja ne le prelomnico v skladateljevem ustvarjalnem razvoju, marveč tudi močno vzpodbudo pri vznikanju novega sloga v svetovni glasbi, ki se je iz klasičnega levila v romantiko.

Nezanemarljivo pomemben prispevek pri pripravi tiskane in spletne izdaje, kot tudi vse uredniško, oblikovalsko in stavsko delo skupaj s prelomom besedil, je velikodušno prevzela v roke mlada, toda ugledna Založba Univerze na Primorskem, edina univerzitetna založba (*university press*) v Republiki Sloveniji, s katero Akademija za glasbo že tradicionalno uspešno sodeluje. Če se dar skenogramov iz Narodne in univerzitetne knjižnice ter petero znanstvenih člankov umeščajo v kategorijo presežnih lastnosti *bonum* in *verum*, se Založbin prispevek vsega uredniškega in ostalega dela pri izdaji umešča v obe drugi temeljni kategoriji – *pulchrum* in *unum* –, saj je vsem elementom skupnega projekta izdaje dodal prav tisto, kar posamezne dele med sabo povezuje v eno, nerazdeljeno in v sebi sklenjeno celoto, v *unum*.

Povezovalni vidik – *unum* – je pri pričujoči izdaji načrtno prisoten in zavestno močno v ospredju. Tukaj v prvi vrsti niso v mislih tri neposredno sodelujoče ugledne ustanove (UL AG, NUK in UP), ki so se kot

partnerice idejno in delovno povezale pri tej znanstveno-kritični izdaji rokopisnega vira Beethovnov simfonije op. 68. Pri izdaji je – poleg povedanega – prisoten tudi precej širši in pomemben povezovalni vidik v glasbeno-zgodovinskih, muzikoloških, poustvarjalnih in receptivnih razsežnostih, ki jih tvorijo osebe različnih obdobj, narodov in idejnih prepričanj. Vzor tega je bil ob koncu 18. stoletja zlasti krog razsvetljenčev, ki so se zbirali okoli znanega mecena Žiga Zoisa (Japelj, Kumerdej, Linhart, Vodnik, Kopitar idr.) in sprožili novo poglavje v ljubljanskem kulturnem življenju. Njihov vpliv se je lahko opazil še desetletja. Isti veter je v svoja jadra zajela tudi *Filharmonična družba*. Ta je leta 1794 vzniknila iz svoje znamenite predhodnice z imenom *Academia Phil – Harmonicorum Labaci* iz leta 1701. *Filharmonična družba* se je z njo ves čas močno identificirala. *Academia Phil – Harmonicorum Labaci* je nastala na krilih zadnjih utripov humanističnih idealov Platonove Akademije iz časov renesanse in zgodnjega baroka. Vzniknila je namreč v bujnem kulturnem in intelektualnem razcvetu, ki se je z izjemnim entuziazmom sprožil na celotnem ozemlju srednje Evrope v prvem ugodnem času, tj. desetletje po bitki na Kahlenbergu pri Dunaju (1683), ko je bilo tudi v Ljubljani jasno, da so stoletna krvava turška pustošenja trajneje prekinjena. Zlasti slovenske dežele, ki so bile dotlej stoletja žrtev, obenem pa branik pred otomanskimi zavojevalnimi vpadi za vso osrednjo in severozahodno Evropo, so v pičlem desetletju na novo oživele. Razcvet akademij je le eden od izrazov na novo prebujenega tudi kulturnega življenja. V *Leges Academiae Phil – Harmonicorum Labaci* iz leta 1701 je duh Platonove Akademije na vsakem koraku zato pričakovano navzoč z novo, oživljeno svežino. Gojili so ga vsi njeni ustanovitelji, ki so bili vrsto let prej člani nekaj starejše *Academiae Operosorum*. Zanimiva in obenem pomenljiva je tesna zveza ustanoviteljev te ljubljanske akademije z rimsko izrazito literarno usmerjeno *Accademia dell'Arcadia*, ki se je sklicevala na staro izročilo pastirjev – pesnikov mitične pokrajine Arcadie v antični Grčiji. Zanimivo je zato stoletje kasneje slediti tudi miselnim premenam znotraj Filharmonične družbe, kako na krilih romantizma, ki ga priteguje pogled v neokrnjene pradačne vire, iščejo stik s svojo predhodnico in njenimi ideali iz leta 1701. To široko idejno nasledstvo

dokazujejo številni dokumenti, z viri potrjeni zapisi ob slavih obletnic (vključno s pomoto v letnici 1702 zaradi branja le enega – Dolničarjevega – vira), vse do prenehanja delovanja leta 1918 ob znanih razvalinah konca prve svetovne vojne. Ni mogoče ne misliti niti verjeti, da bi Beethoven za vse to vedel, niti vedeti, kaj je imel v mislih, ko se je v želji ostati zvest pisni obljubi odločal poslati v Ljubljano prav svojo *Pastoralno simfonijo* in ne kakšne drugačne skladbe iz istega ustvarjalnega obdobja. Pač še eno le srečno naključje. Kakor koli že: premene poimenovanja, ki si jih je *Filharmonična družba* nadajala ob statutih iz leta 1794 (*musikalische Gesellschaft*) in onih drugih iz leta 1801 (*Philharmonische Gesellschaft*) z očitnim namigom na poimenovanje svoje stoletje starejše predhodnice *Academia Phil – Harmonicorum* iz leta 1701, ki je pred tem za kratek čas usahnila, kažejo zelo očitno, da Filharmonična družba ni želela prekiniti z vzori in idejno zasnovo ustanoviteljev pred sto leti.

Filharmonična družba je dolgo, vse do ostre ločitve duhov na krilih rastočega militantnega nacionalizma v zadnji tretjini 19. stoletja – slednje je ob koncu vojne leta 1918 žal pripeljalo do njene ukinitve –, poleg Slovencev v ustvarjalnem sožitju združevala tudi Nemce in Italijane, ki so takrat živeli v Ljubljani. Pomenljivi so številni dokumentirani dokazi in izrazi povezovalnega sodelovanja, ki jih je zgodovinopisje podrobno analiziralo, tudi v časih ostrega ločevanja duhov v 19. stoletju. Ob našem primeru imamo na razpolago precej elementov za trditev: glasba, kadar nima drugih primesi in ni zlorabljena v drugačne namene, zmore biti ne le povezovalka uma in čustev različno mislečih, marveč tudi navdihovalka novih ustvarjalnih poti. Glasba namreč v moči svoje notranje biti zelo dobro ve, da sta si rodoljubje in kozmopolitizem naravna zaveznika, nacionalizem, ki pa svoj narod in njegova čustva zlorablja v lastne ne vedno dobre namene, pa je zajedalec obeh. Glasba vseh časov tudi to zelo dobro ve.

Da je povezovalni duh še vedno živ tudi v novih razmerah mlade države starodavnih korenin, dokazujejo tudi želja in vse dejavno strnjene moči, ki so bile ves čas nesebično na delu ob tej izdaji. Samo temu, da bi ta starodavni in povezovalno-sodelovalni duh humanizma ostal še naprej živ, je namenjena ta znanstveno-kritična izdaja rokopisnega vira Be-

ethovnovne *Simfonije št. 6, »Pastoralne«*, op. 68, ki je natanko pred dvesto leti prispela iz krajev na sončni strani pod Kahlenbergom pri Dunaju, kjer je Beethoven takrat prebival, v Ljubljano, na sončno stran Julijskih Alp. Sovpada pa tudi s praznovanji stote obletnice ustanovitve prve univerze v slovenskem jeziku, Univerze v Ljubljani, in 80-letnice poimenovanja Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani, in to v mestu, ki je visokošolske študije poznalo že dolgo pred tem, glasbeno poustvarjanje in izobraževanje pa sega celo v srednji vek. Jurij Slatkonja (Georg Chrysippus Carniolus Labacensis), Baltazar iz Mozirja (Baltasar Prasßpergius Meerspurgensis), Jacobus Handl Gallus Carniolus in številni drugi niso vzniknili iz nič. Vsi smo vpeti v stoletna dogajanja in napore, smo njih sad in nasledniki, ki nas tudi v spremenjenih časih družijo podobne in nadčasovne vrednote, katerih plemeniti in morda najintimnejši izraz je tudi glasba.

V imenu
Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani
Narodne in univerzitetne knjižnice
Univerze na Primorskem